

EGYESÜLETI KÖZLEMÉNYEK

Az 1992. június 20-i közgyűlés iratai

Jakó Zsigmond elnök megnyitó beszéde

1990. október 27-én tartott megelőző közgyűlésünk 44 esztendei kényszerű szünet után felmérte az erőszakkal elnémított erdélyi magyar tudományosság helyzetét, és az adott körülményekkel, lehetőségekkel józanul számolva kijelölte az újraéledt Erdélyi Múzeum-Egyesület feladatait. Az azóta eltelt idő elegendő tapasztalattal szolgált ahhoz, hogy ellenőrizhessük akkori célkitűzéseink helyességét és megtehessük a módosításokat ott, ahol az szükségesnek mutatkozik. Ezt az ellenőrzést vélem mostani tanácskozásunk egyik legfontosabb teendőjének, és ehhez kérem a megjelentek szíves közreműködését. Az eredmények és a hiányosságok részletesebb ismertetését a fűtőkári jelentésre hagyva, magam csak a fejlődés fő irányait és legfontosabb kérdéseit kívánom felvázolni és értékelni.

Közismertek a körülmények, amelyek között mindnyájunknak élni, nemzetiségi intézményeinknek pedig működniük kell. Ezek felelőtlenségére kár lenne az időt vesztegetnünk. A teljes politikai és jogi bizonytalanságban, kiélezetten ellenséges légkörben, energiánk jelentős részét munka helyett védekezésre pazarolva, a gazdasági pangás és a társadalom rohamos szegényedésének közepette igazában véve csak vegetálni lehet. Mert nemcsak a fegyverek között, háború idején hallgatnak a műsák, hanem akkor is, ha tudományos célokat szolgáló olyan szakkönyvtárat és helyiségeket, mint amilyen a Jordáky-hagyaték, hatósági cinkosság mellett büntetlenül fel lehet dúlni és erőszakkal magánlakásnak elfoglalni.

Mindezek ellenére (vagy talán részben ezért is) helyesnek bizonyult az az elképzelésünk, hogy tudományosságunk felélesztésében egyedül csak saját erőnkre számíthatunk. Társadalmunk megértette, hogy anyanyelvű tudományosság nélkül nincsen értelmiség, értelmiség nélkül pedig csángó-sors vár az erdélyi magyarságra, és ezért felsorakozott Egyesületünk mögé. Jóllehet a szervezés még korántsem fejeződött be, tagságunk létszáma máris eléri a múltbéli legjobb éveket. Munkánk felkeltette az egész magyar tudományosság érdeklődését, és nagy számban indított külföldön is szakembereket és egyszerű polgárokat céljaink támogatására. A világ minden részéből toborzódó pártoló tagjaink népes serege több ezer főt számlál, közöttük egyetemeket, tudományos és szakmai szervezeteket, testületeket, kutatóintézeteket is bőven találunk. Ok hozták létre támogatásunkra a Gróf Mikó Imre Alapítványt, mely ígéretes segítséget jelenthet számunkra. Ez a korábban elképzelhetetlen szolidaritás adja a reményt és erőt ahhoz, hogy vállalt feladatainkat az áldatlan és embereket felőrlő körülményeink ellenére végül mégis megvalósíthatjuk. Talán nem tévedek, hogy munkánkban nemcsak az egész magyar tudományosság és társadalom rokonszenvére, hanem erkölcsi, szakmai és anyagi támogatására szintén számíthatunk. Ennek a nemzetközi társadalmi háttérnek a kialakítását vélem saját erőnk megszervezése és kiadványaink újraindítása mellett az elmúlt időszakbeli munkánk egyik jelentős eredményének.

1990-ben a tényleges tudományos kutatómunka és az igényes tudománynépszerűsítés újraindítását jelöltük meg sürgős feladatként. Ezt szakosztályaink felolvasóülései és kiadványai útján kívántuk elérni. Ha a szakosztályi ülések, vidéki felolvasások, különleges ünnepi rendezvények száma és időszaki kiadványaink újraindulása alapján ítélünk és nem tévesztjük szem elől az adott körülményeket, akár elégedettek is lehetnénk ebben a tekintetben. Ha azonban figyelembe vesszük azokat az energiapazarló erőfeszítéseket is, amelyek ezek mögött az eredmények mögött észrevétlenül meghúzódnak, korántsem ilyen rózsás a helyzet. Ahhoz, hogy ezen a jövőben változtatni lehessen, kertilés nélkül nevükön kell neveznünk az aggasztó jelenségeket, annak ellenére, hogy mindezek teljesen megmagyarázhatók az adott körülményekkel.

Az elmúlt éra romboló hatása most a kutatómunka újraindulása után mutatkozik meg a maga teljes nagyságában. Mert nemcsak kutatókban fogyatkoztunk meg vérszesen minden szakterületen, hanem az emberek mentalitása is megváltozott. Szerencsére nem fogyott el egészen, de nagyon meggyérült azoknak a sora, akik saját érdekeiken túlmenően is vállalnak és pontosan el is látnak

feladatokat tudományosságunk feltámasztásáért. Ennek következtében aztán egyes tagtársaink embertelenül túlterhelődtek, ami pedig végső soron munkálataink gyorsabb előrehaladását fékezi. Valójában mindent előről kellett kezdenünk, és a kétségtelen haladás ellenére még nagyon messze vagyunk attól, hogy szakosztályainkban új és megfiatalodott kutatógárdáról, folyóirataink mögött pedig kiforrott szerzők népes seregéről beszélhetnénk. Egyelőre kevés az aktív tudományos kutatónk. De ennél is nagyobb hátrányt jelent az előző korszak mentalitásának, munkamoráljának továbbélése. Például, főként a humán szakokban, ma is összemosott a népszerűsítésnek álcázott kompiláció és a szigorú értelemben vett eredeti tudományos kutatás közötti határvonal. Ritka a fegyelmezetten, határidőre dolgozó, a saját területén naprakészen informált kutatónk vagy az olyan munkatárs, aki nem ide-oda csapong témaválasztásaiban, hanem hosszútávú, alapos terv szerint dolgozik és minden lépésével végső célja felé törekedik.

Sajnálatos ugyan, de az előzmények alapján teljesen érthető, hogy Egyesületünkben e rövid idő alatt nem alakulhatott ki olyan új tudományos létkör és közvélemény, mely kötelezné az egyéni munkamódszerének, mentalitásának, önmagával szemben támasztott követelményeinek megváltoztatására. Pedig ennek a változásnak körünkben is végbe kell mennie ahhoz, hogy benne maradjunk a magyar tudományosság egészében és ne annak provinciájaként tengessük tovább létünket. Ezt a hosszúnak ígérkező folyamatot tovább lassítja, hogy a belső megújulás országunk tudományosságában még a mienkénél is vontatottabban halad; márpedig a kisebbségi kutató szintén részese a romániai tudományos életnek, és annak negatívumai alól ő sem vonhatja ki magát.

A szemléletében, módszereiben és kutatói állományában való megújulást továbbra is kulcskérdésnek tekintjük az erdélyi magyar tudományosság jövődjé szempontjából. Ezért fordítunk újra-indulásunk kezdetétől fogva különös gondot a továbbképzést szolgáló ösztöndíjakra. Igyekeztünk minél több lehetőséget nyitni fiataljaink szakmai továbbképzésére, és az ösztöndíjak odaítélésének olyan módját kialakítani, ami gátat vethet a nepotizmusnak, az ügyeskedéseknek azzal, hogy egyedül a tehetséget és rátermettséget tekinti az elbírálás kritériumának. Nemcsak tudományosságunk, hanem egész művelődésünk és népünk jövődjé áll vagy bukik azon, hogy a valóban legjobbakból alakul-e ki új értelmiségi elitünk vagy sem. Talán eddigi ösztöndíj-politikánk tárgyilagosságának és részrehajlatlanságának az elismeréseként is tekinthető, hogy Egyesületünk ma már egész sor saját ösztöndíjjal rendelkezik a tudományos utánpótlás és kutatás biztosítására. Reményünk lehet rá, hogy a Kemény Zsigmond Alapítvány rendszertelenül meghirdetett pályázatain kívül évente kiküldhető 15—20 ösztöndíjasunkból több esztendő céltudatos munkájával kialakítható lesz az a fiatal kutatói törzsgárda, mely magjául szolgálhat az új erdélyi magyar tudományak, beleértve a helyreállítandó felsőoktatásunkat is.

Egyesületünk ez év elején számba vette a Romániában még létező magyar tudományos kapacitást, személyi állományt, folyamatban lévő és tervezett kutatásokat, hogy tudományszervezési koncepciójának alapelveit a tényleges helyzet ismeretében alakíthassa ki. Eddigi tapasztalataink is meggyőzhettek mindenkit arról, hogy a XX. század utolsó évtizedében eredményes, korszerű tudományművelés nem képzelhető el intézményi keretek nélkül. A természet- és műszaki tudományoknak, valamint az orvostudománynak a szakosztályok korlátozott lehetőségein túlmenő műveléséhez laboratóriumok és klinikák létesítésére és működtetésére lenne szükség. Ez azonban nemzetiségi erőforrásokból elképzelhetetlen, és csupán az állami költségvetésből fenntartott anyanyelvű felsőoktatási intézményeink helyreállításával, ezek keretében oldható meg. Ilyen célt Egyesületünk nem tűzhet maga elé. Ezzel szemben más a helyzet a humán tudományok területén. Itt igenis elképzelhető egy nemzetiségi erőforrásokból működtetett kutatóintézet felállítása, ha adott a képzett kutatógárda, a megfelelő épület, az információs bázis és a kutatási felszerelés, mert mindezek költségei eltörpülnek az előbbieké mellett.

Úgy vélem, hogy mostantól kezdve Egyesületünk egyik fő feladatának kell tekintenünk olyan kutatóintézet létesítését, mely a nemzetiségünk múlt, jelen és jövőjébeli életével összefüggő kérdéseket tanulmányozza. Ösztöndíj-politikánknak a leendő munkatársak kiképeztetését kiemelten kell szolgálnia, ennek érdekében kell továbbfejlesztenünk könyvtárunkat és tudományos műszerparkunkat. Ezekben a vonatkozásokban az alapok lerakása már meg is történt. A gyorsabb előrehaladást azonban akadályozza a megfelelő épület hiánya. Bírjuk ugyan a római katolikus egyházközség segítő ígéretét megfelelő épület juttatására, de ennek beváltását éppen úgy az állami keze-lésbe vett házakkal kapcsolatos törvény késése akadályozza, mint saját székházunk birtokbavételét.

Épülettel kapcsolatos gondjaink megoldásától függ kiadótévékenységünk és ügyintézésünk további javítása is. A tervezett kutatóintézetben ugyanis helyet nyerhetne szerkesztőségünk, a szedést biztosító számítógépes felszerelésünk és adminisztráciánk is. Ez utóbbit ugyanis mielőbb fizetett alkalmazottakra kell bízunk, mert tevékenységi körünk állandó bővülésével az ügyintézés hagyományos módon, azaz társadalmi munkában, zökkenőmentesen tovább már aligha lesz ellátható.

Addig is, amíg kutatóintézetünk megszerveződhet, haladéktalanul kezdeményezzük tudományosságunkban a korszerű csapatmunkát. A diktatúra sötét éjszakájában az egyéni műhelyek pislákoló mécsesei biztosították tudományosságunk folytonosságát. Nagyméretű tudományos vállalkozások azonban egyetlen ember erejére és életére alapozva hosszú idő alatt is csak ritkán és rendkívüli erőfeszítések árán vihetők jó végehez. A kisebbségi létre kényszerülő népünk számára nélkülözhetetlen és hét évtizede halasztódó tudományos feladatok csak közös munkával oldhatók meg belátható időn belül. Legnagyobb a lemaradás és legsürgősebbek a feladatok a nemzeti önismeretet szolgáló diszciplínáknál, hiszen a diktatúra rombolása itt volt a legerősebb. Ezért Egyesületünk mintegy bevezetesként a tervezett intézetbe, itt kívánja elkezdni a távlatos munkaszervezést és kutatóink hozzászoktatását az új munkastílushoz.

Ennek értelmében az Erdélyi Múzeum-Egyesület ettől az esztendőől kezdődően támogatni fogja olyan korábbi fontos vállalkozások folytatását és mielőbbi befejezését, mint az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár, a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon vagy a Székely Oklevéltár. Lendületet kíván továbbá adni az Erdélyi magyar néptörténet 1990-ben kezdeményezett megírásának, hogy mielőbb tudományos igényű, de közérthetően megírt, szép kiállítású, pontos tájékoztatást nyújtó munka kerülhessen az itteni magyar lakosság kezébe saját múltjáról. Lehetővé teszi munkatársainak, hogy a szintén 1990-ben elkezdett Erdélyi Helytörténeti Lexikon keretében már ebben az esztendőben megindulhasson a helynévgyűjtés az egykori Gyergyó- és Aranyosszék területén, valamint a műemléki topográfia összeállítása ugyancsak Gyergyó- és Maroszsék falvaiban. Egyesületünk támogatja az ilyen célú levéltári kutatásokat Gyulafehérváron, Csíkszeredán és Budapesten. Vállalja minden olyan kutatás támogatását, amelyeket más magyar egyesületek folytatnak a céljainkkal egyező témakörökben. Különösen a Kriza János Társasággal adottak a jó együttműködés lehetőségei, hiszen ennek tagjai hordozzák felelősséggel az erdélyi magyar néprajzi kutatás gondjait. Ebben az esztendőben lehetővé tesszük a Társaság számára, hogy népes kutatócsoportot küldhessen ki a csángóság életének tanulmányozására. Végül helytörténeti pályázatot írtunk ki, melynek eredményeként a művészettörténeti, népzenei, tájnyelvi kutatás és helynévgyűjtés felélénkítését és szakszerűbbé tételét is reméljük.

Kiadói tevékenységünk újraindításának tényeiről a főtűkari jelentés fog beszámolni. Ezzel kapcsolatosan én csak azt az áldozatos mellénk állást kívánom kiemelni, amellyel egyes tagjaink és intézményeink, különösképpen római katolikus egyházunk vezetői jelentős anyagi hozzájárulásukkal lehetővé tették, hogy évi kiadói tervünkön felül is megjelentethessünk tudományos dolgozatokat. Bizonyosága ez annak, hogy ínséges állapotunkban sem vészett ki társadalmunkból az áldozatkészség, mely eddig is éltette tudományosságunkat. Reméljük, hogy a jó példák a jövőben is követőkre találnak.

Végül kapcsolataink alakulásáról óhajtok röviden szólni. Ami a magyar tudományosság egészével, szervezeteivel, kutatási és felsőoktatási intézményeivel való kapcsolatainkat illeti: az erőszakkal szétszaggatott szálak összekötése megtörtént, illetve folyamatban van, és ezeken keresztül megindulhat a tényleges együttműködés. Különösen elevenek, jók és természetesek kapcsolataink a Magyar Tudományos Akadémiával. Ezek a szálak Egyesületünk alapításáig nyúlnak vissza, tehát közel másfél évszázados együttműködésben gyökereznek.

Egyesületünk mindig vallotta és most is változatlanul vallja az Erdélyben élő másik két nép tudományosságával való együttműködés fontosságát. Ezt nemcsak hangsúlyozta, hanem ami ehhez rajta állott, azt mindig meg is tette. Együttműködéshez azonban legalább két fél, még hozzá két egyenrangú fél szükséges. Ebben a szellemben rendeztük kapcsolatainkat a szász tudományossággal, amikor megállapodásra léptünk a napjainkra valójában Erdélyből már emigrált szász kutatás Németországban, Gundelsheimben működő központjával.

Személyi kapcsolatok a magyar és a román szakemberek között változatlanul léteznek, többnyire jóknak is mondhatók, de a szászokkal valóhoz hasonló intézményes együttműködésről egyelőre nem beszélhetünk. Csak remélhetjük, hogy munkánk eredményeivel majd sikerül meg-

győznünk országunk tudományos életének felelős vezetőit arról, hogy amit Egyesületünk végez, az az egész országnak hasznos, sőt bizonyos területeken hézagpótló a román tudományosság számára, és ezért támogatásra érdemes. Úgy látszik azonban, hogy erre még addig várnunk kell, amíg elsősorban a román történettudomány megújul, európai, korszerű alapokra helyezkedik és kigyógyul abból a színvakságból, amely évtizedek óta megakadályozza, hogy országa történetében a kisebbségek múltját is meglássa és teljesítményeiket tárgyilagosan értékelni tudja. Az együttműködés késlekedése bizonyára mindkét fél számára hátrányos, de aligha tévedek, amikor úgy vélekedem, hogy egyes területeken, például az erdélyi történeti stúdiókban, ennek a jelenlegi helyzetnek igazi kárvallottja éppen a román tudomány, noha ezt ma még nem is érzékeli.

Befejezésül néhány mondat erejéig egy úgynevezett kényes kérdést is érinteni kívánok. Előző közgyűlésünk idején mesterségesen szított hangulatkeltés folyt sajtóban és rádióban azzal a váddal, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület monopóliumot akar magának az erdélyi magyar tudományos életben. Ennek megalapozatlanságát, saját nyitottságunkat és együttműködési készségünket mi nem hangos szóval, hanem tettekkel bizonyítottuk. Hivatkozhatok itt egyebek mellett arra az egyesületközi megállapodásra, melyet a Kemény Zsigmond Alapítvány ösztöndíja körüli, mindenkire káros huzavona és kalózkodás lezárására kezdeményeztünk. Aki ugyanazon fáradozik, amin mi, és keresi velünk a kapcsolatot, azzal mi együttműködtünk és a jövőben is együttműködünk.

Újraindulásunkkor olyan hangok is hallatszottak, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesületre már nincs is szükség. Az elmúlt másfél esztendő tapasztalatai és a jelen fejleményei — úgy gondolom — alaposan rácaffoltak ezekre a vélekedésekre. A döntő szót — azt hiszem — ebben a kérdésben éppen fiataljaink mondták ki azzal, hogy egyre nagyobb számban sorakoznak fel Egyesületünk mellett és élnek jogos örökségük előnyeivel. Az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek tehát nemcsak az idősebbek, hanem a legfiatalabbak körében is van vonzóereje, erkölcsi tekintélye és szakmai súlya. Ez nyújt mindnyájunknak reményt arra, hogy öregek és fiatalok, régi és új intézmények egyetértő, közös erőfeszítései nyomán az erdélyi magyar tudományosság Fénixként mégis újraéledhet hamvaiból. Kívánom, hogy így legyen.